TÍCH HỢP NỘI DUNG PHÒNG NGỪA THẢM HỌA TRONG CHƯƠNG TRÌNH MÔN GIÁO DỤC CÔNG DÂN TRUNG HỌC CƠ SỞ

INTEGRATING CONTENT OF PREVENTING DISASTERS INTO PROGRAM OF SUBJECT OF CIVIL EDUCATION SECONDARY SCHOOLS

VŨ ĐÌNH BẢY
Trường Cán bộ quản lý giáo dục Thành phố Hồ Chí Minh, *vdbay@iemh.edu.vn*

THÔNG TIN

Ngày nhận: 21/11/2018
Ngày nhận lại: 25/11/2018
Duyệt đăng: 30/11/2018
Mã số: TCKH-S04T12-B22-2018
ISSN: 2354 – 0788

Từ khóa:
Tích hợp, hiểm họa, thảm họa, phòng ngừa thảm họa, giáo dục công dân.

Key words:
Integration, hazard, disaster, preventing disaster, civil education.

TÓM TẮT

Từ cơ sở lý luận và thực tiễn của việc tích hợp nội dung phòng ngừa thảm họa trong chương trình môn Giáo dục công dân trung học cơ sở. Bài viết xác định các địa chỉ và nội dung tích hợp, đồng thời phân tích một số yêu cầu sư phạm khi tích hợp nội dung phòng ngừa thảm họa trong dạy học môn Giáo dục công dân ở trung học cơ sở.

ABSTRACTS

Basing on the theory and practice of integrating content of preventing disaster in curriculum of the subject Civil Education at secondary schools. This artical affirms addresses and intergrated contents, and analyzes some teaching requirements as integrating contents of preventing disaster into teaching the subject Civil Education at secondary schools.

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Do những đặc thù về vị trí địa lý, điều kiện tự nhiên và những tác động của biến đổi khí hậu trên phạm vi toàn cầu,… hàng năm nước ta thường xuyên phải đối diện với những hiểm họa do thiên nhiên và con người gây ra. Do đó, việc trang bị cho học sinh những kiến thức, kỹ năng cơ bản về phòng ngừa thảm họa là vô cùng thiết thực. Trong hệ thống các môn học ở trung học cơ sở, môn Giáo dục công dân là môn học có nhiều lợi thế trong việc tích hợp các nội dung về phòng ngừa thảm họa. Tích hợp nội dung phòng ngừa thảm họa vào chương trình môn Giáo dục công dân trung học cơ sở là một trong những biện pháp góp phần nâng cao nhận thức của học sinh và cộng đồng về phòng ngừa thảm họa, thúc đẩy việc giáo dục để giúp học sinh và cộng đồng hình thành, phát triển năng lực phòng ngừa, ứng phó, đối phó với các thảm họa có thể xảy ra.

2. CƠ SỞ LÝ LUẬN VÀ THỰC TIỄN CỦA VIỆC TÍCH HỢP NỘI DUNG PHÒNG NGỪA THẢM HỌA TRONG CHƯƠNG TRÌNH MÔN GIÁO DỤC CÔNG DÂN TRUNG HỌC CƠ SỞ

2.1. Một số khái niệm

2.1.1. Hiểm họa, thảm họa và phòng ngừa thảm họa

Hiểm họa "là một sự kiện đặc biệt hiếm hoi hoặc khắc nghiệt tột bực do thiên nhiên hoặc con người gây ra, có khả năng đe dọa cuộc sống của con người, tài sản và các hoạt động đến mức có thể gây ra thảm họa" (Hội Chữ thập đỏ Việt Nam, 2000, tr.12). Như vậy, *hiểm họa* là bất kỳ sự kiện không bình thường nào có thể đe dọa đến tính mạng, tài sản và đời sống của con người.

Có những hiểm họa bắt nguồn từ thiên nhiên như động đất, bão, sóng thần,… và có những hiểm họa do con người gây ra như chiến tranh, sự phát nổ hay rò rỉ khí độc gây ô nhiễm ở các nhà máy hoặc khu công nghiệp, các sự cố về đập nước, … Ngày nay, sự khác biệt giữa các hiểm họa do thiên nhiên gây ra và các hiểm họa do con người gây ra ngày càng trở nên khó phân biệt.

Thảm họa "là sự phá vỡ nghiêm trọng hoạt động của một xã hội, gây ra những tổn thất về người, môi trường và vật chất trên diện rộng vượt quá khả năng đối phó của xã hội bị ảnh hưởng nếu chỉ sử dụng nguồn lực của xã hội đó" (Hội Chữ thập đỏ Việt Nam, 2000, tr.9-10). Như vậy, *hiểm họa* sẽ trở thành *thảm họa* khi chúng xảy ra ở những nơi có nhiều người sinh sống, hoạt động và gây ra thiệt hại về tính mạng, tài sản của con người. Ví dụ: bão làm cho tàu, thuyền bị lật, chìm ở ngoài khơi, làm chết và bị thương nhiều người, tàn phá nhà cửa, tài sản, mùa màng,…

Phòng ngừa thảm họa là "các biện pháp đảm bảo sự sẵn sàng và khả năng của một xã hội để 1) dự báo và áp dụng các biện pháp phòng ngừa trước mối đe dọa sắp xảy ra (trong những trường hợp có thể cảnh báo trước), và 2) ứng phó và đối phó với những ảnh hưởng của một thảm họa bằng việc tổ chức và thực hiện cứu hộ, cứu trợ và những hộ trợ thích hợp khác sau thảm họa một cách kịp thời và hiệu quả" (Hội Chữ thập đỏ Việt Nam, 2000, tr.11).

2.1.2. Tích hợp phòng ngừa thảm họa trong chương trình môn Giáo dục công dân trung học cơ sở

Thuật ngữ tích hợp (Integration) có nguồn gốc từ tiếng La tinh với nghĩa là lồng ghép, sát nhập, hợp nhất, xác lập cái chung, cái toàn thể, cái thống nhất trên cơ sở những bộ phận riêng lẻ. Theo Từ điển Giáo dục học thì tích hợp là "hành động liên kết các đối tượng nghiên cứu, giảng dạy, học tập của cùng một lĩnh vực hoặc vài lĩnh vực khác nhau trong cùng một kế hoạch dạy học" (Bùi Hiền, 2001, tr.383). Như vậy, *tích hợp phòng ngừa thảm họa trong chương trình môn Giáo dục công dân trung học cơ sở* là liên kết, đưa vào chương trình môn Giáo dục công dân trung học cơ sở các nội dung về dự báo các thảm họa có nguy cơ xảy ra đối với cộng đồng, các biện pháp mà cá nhân và cộng đồng có thể thực hiện nhằm phòng ngừa, ứng phó, đối phó một cách kịp thời, hiệu quả trước, trong và sau khi các thảm họa đó xảy ra.

Việc tích hợp, đưa các nội dung về phòng ngừa thảm họa vào chương trình Giáo dục công dân trung học cơ sở cũng chính là một biện pháp hết sức cần thiết góp phần giáo dục, giúp học sinh nâng cao nhận thức về các hiểm họa có thể tác động đến đời sống của con người, trang bị kỹ năng và giúp học sinh có đủ năng lực cùng cộng đồng tham gia phòng ngừa, ứng phó, đối phó kịp thời với các thảm họa có thể xảy ra. Qua đó, giúp các em biết cách bảo vệ tính mạng, tài sản của bản thân, gia đình, cộng đồng và xã hội trước các thảm họa do thiên nhiên và con người gây ra, góp phần vào sự phát triển kinh tế - xã hội của đất nước.

2.2. Tác động của một số hiểm họa ở Việt Nam

Việt Nam nằm ở khu vực trung tâm bão miền Tây Thái Bình Dương – một trong năm vùng chịu nhiều bão nhất trên thế giới. Đồng thời, Việt Nam cũng nằm trong khu vực nhiệt đới gió mùa của vùng Đông Nam Á. Sự trùng hợp giữa mùa mưa và mùa bão, bờ biển dài cùng với địa hình hẹp, đồng bằng thấp nằm cạnh vùng núi cao và dốc, nên hàng năm ở Việt Nam thường xuyên xuất hiện bão kết hợp mưa lớn, gây ra lũ lụt và nhiều hiểm họa khác. Việt Nam là một trong những nước bị nhiều hiểm

họa đe dọa nhất trên thế giới. Theo Chỉ số rủi ro về khí hậu được tổ chức Germanwatch công bố trong nghiên cứu về thiên tai trên thế giới trong giai đoạn 1990-2009, Việt Nam là nước đứng thứ năm về thiệt hại do thiên tai, với trung bình mỗi năm có 457 người bị thương vong và thiệt hại về GDP bình quân hàng năm là 1,9 tỷ đôla Mỹ - tương đương với 1,3% GDP. "Chỉ số rủi ro khí hậu toàn cầu 2015" đánh giá trong giai đoạn 1994-2013 Việt Nam xếp thứ 7 về chỉ số rủi ro khí hậu cũng như mức độ phơi bày trước hiểm họa và dễ bị tổn thương trước các hiện tượng khí hậu cực đoan dài hạn.

Trong thời gian vừa qua, bên cạnh những hiểm họa do thiên nhiên gây ra, ở Việt Nam đã xuất hiện ngày càng nhiều những hiểm họa do con người gây ra, đặc biệt là những hiểm họa công nghiệp/công nghệ do sự vô trách nhiệm của con người, do những sai sót trong vận hành hệ thống hoặc do tai nạn dẫn đến chảy tràn hóa chất, phát nổ, hỏa hoạn,… gây ra ô nhiễm môi trường nghiêm trọng, ảnh hưởng và đe dọa tính mạng, sức khỏe và sinh kế của nhân dân ở nhiều địa phương.

Dự báo cùng với tác động của tình trạng biến đổi khí hậu trên phạm vi toàn cầu, các hiểm họa ở Việt Nam sẽ ngày càng diễn biến phức tạp, khó lường. Việt Nam sẽ tiếp tục phải đối mặt với nhiều hiểm họa trong tương lai. Do đó, việc tích hợp nội dung phòng ngừa thảm họa vào chương trình Giáo dục công dân trung học cơ sở là việc làm hết sức cần thiết và cấp bách hiện nay. Việc trang bị cho học sinh những hiểu biết, kỹ năng về phòng ngừa, ứng phó trước các thảm họa không chỉ góp phần giúp học sinh biết tự bảo vệ tính mạng, tài sản của bản thân, của gia đình các em mà còn góp phần bảo vệ cuộc sống bình yên của cộng đồng cũng như góp phần vào sự phát triển kinh tế-xã hội của địa phương và đất nước.

3. XÁC ĐỊNH ĐỊA CHỈ VÀ NỘI DUNG TÍCH HỢP PHÒNG NGỪA THẢM HỌA TRONG CHƯƠNG TRÌNH MÔN GIÁO DỤC CÔNG DÂN TRUNG HỌC CƠ SỞ

Lớp	Bài	Nội dung tích hợp
6	8. An toàn giao thông đường bộ	- Phòng ngừa tai nạn giao thông đường bộ.
7	10. Bảo vệ môi trường	- Phòng ngừa các hiểm họa do con người gây ra đối với môi trường: hiểm họa công nghiệp/công nghệ, tai nạn hóa chất, phá rừng, … - Phòng ngừa ô nhiễm nguồn nước, ô nhiễm không khí, ô nhiễm đất,… - Phòng ngừa một số dịch bệnh.
8	2. Phòng ngừa tai nạn vũ khí, cháy, nổ và các chất độc hại	- Phòng ngừa tai nạn vũ khí. - Phòng ngừa tai nạn cháy, nổ. - Phòng ngừa tai nạn hóa chất và các chất độc hại.
8	9. Phòng chống tệ nạn xã hội	- Phòng ngừa HIV/AIDS.
9	10. Ứng phó với biến đổi khí hậu	- Phòng ngừa bão, áp thấp nhiệt đới. - Phòng ngừa lũ, lụt. - Phòng ngừa sạt lở đất/trượt đất. - Phòng ngừa hạn hán. - Phòng ngừa động đất. - Phòng ngừa sóng thần.

Ngoài những địa chỉ đã xác định cùng với những nội dung có thể tích hợp tương ứng ở trên, chương trình môn Giáo dục công dân trung học cơ sở hiện hành dành 12 tiết (mỗi lớp 3 tiết/1 năm) để giảng dạy các vấn đề liên quan đến địa phương. Tùy vào đặc điểm, yêu cầu đặc thù của từng địa phương mà nội dung phòng ngừa thảm họa có thể được xem xét, lựa chọn và tích hợp vào chương trình với những chủ đề cụ thể, thiết thực nhằm trang bị cho học sinh năng lực phòng ngừa, ứng phó hiệu quả trước những thảm họa thường xuyên có nguy cơ xảy ra ở địa phương.

4. MỘT SỐ YÊU CẦU CỦA VIỆC TÍCH HỢP NỘI DUNG PHÒNG NGỪA THẢM HỌA TRONG CHƯƠNG TRÌNH MÔN GIÁO DỤC CÔNG DÂN TRUNG HỌC CƠ SỞ

Theo chúng tôi, để tích hợp hiệu quả nội dung phòng ngừa thảm họa trong chương trình môn Giáo dục công dân trung học cơ sở, khi tích hợp cần phải bám sát các yêu cầu sau đây:

Thứ nhất, nội dung tích hợp phải phù hợp với địa chỉ tích hợp, với mục tiêu của chủ đề/bài học. Trong chương trình Giáo dục công dân ở trung học cơ sở không phải bài nào cũng có thể tích hợp nội dung phòng ngừa thảm họa. Do đó, bên cạnh việc lựa chọn nội dung để tích hợp (tích hợp cái gì?) thì việc xác định đúng địa chỉ có thể tích hợp (tích hợp vào nội dung nào, bài học nào?) sẽ quyết định đến hiệu quả của việc tích hợp. Việc tích hợp nội dung phòng ngừa thảm họa vào các chủ đề/bài học một cách tùy tiện sẽ không đảm bảo được mục tiêu cũng như tính khoa học của chủ đề/bài học.

Thứ hai, nội dung về phòng ngừa thảm họa được tích hợp vào chương trình môn học phải đảm bảo tính thực tiễn. Do đó, phải lựa chọn những hiểm họa phổ biến, thường xuyên có nguy cơ xảy ra để tích hợp vào chương trình, giáo viên có thể căn cứ vào những gợi ý này để dễ dàng thiết kế được các chủ đề dạy học thiết thực, phù hợp với yêu cầu, đặc điểm của địa phương. Tính thực tiễn của các nội dung tích hợp sẽ làm cho các chủ đề/bài học về phòng ngừa thảm họa được tích hợp vào chương trình môn Giáo dục công dân trở nên thiết thực, hữu ích hơn đối với học sinh.

Thứ ba, các nội dung về phòng ngừa thảm họa được tích hợp vào chương trình môn Giáo dục công dân vừa phải mang tính phổ biến, vừa phải ổn định và có độ mở nhất định. Điều này không chỉ góp phần làm cho nội dung tích hợp được người dạy, người học đón nhận một cách rộng rãi mà còn góp phần làm cho những chủ đề/bài học về phòng ngừa thảm họa không bị lạc hậu trước những thay đổi không ngừng của cuộc sống.

Thứ tư, việc tích hợp nội dung phòng ngừa thảm họa trong chương trình môn học phải đảm bảo tạo điều kiện để giáo viên dễ dàng áp dụng linh hoạt các phương pháp, kỹ thuật dạy học tích cực trong quá trình dạy học. Do đó, nội dung tích hợp cần được trình bày ngắn gọn, súc tích và có thể gắn liền với những tình huống cụ thể, sinh động, thiết thực.

Thứ năm, việc tích hợp nội dung phòng ngừa thảm họa trong chương trình môn Giáo dục công dân phải đảm bảo giúp học sinh tăng cường hoạt động trải nghiệm. Bên cạnh việc trang bị một số kiến thức cơ bản giúp học sinh nâng cao nhận thức, ý thức về phòng ngừa thảm họa, cần phải tạo điều kiện để học sinh hoạt động, trải nghiệm, rèn luyện các kỹ năng giúp các em phòng ngừa, ứng phó tốt hơn trước các thảm họa có thể xảy ra. Việc khuyến khích, tạo điều kiện cho học sinh hoạt động và trải nghiệm là cách tốt nhất để giúp các em hình thành, phát triển được năng lực phòng ngừa, ứng phó trước các thảm họa một cách hiệu quả.

Thứ sáu, việc tích hợp nội dung phòng ngừa thảm họa vào các chủ đề/bài học trong chương trình phải đảm bảo giúp học sinh phát triển năng lực thực hiện, chú trọng xem các em "làm được gì từ những điều đã học?" Do đó, những nội dung tích hợp phải tạo điều kiện,

giúp học sinh huy động tổng hợp mọi nguồn lực, từ kinh nghiệm, hiểu biết, vốn sống, kỹ năng,… của bản thân vào giải quyết các vấn đề, tình huống thực tiễn đặt ra.

5. KẾT LUẬN VÀ KIẾN NGHỊ

Việc tích hợp nội dung về phòng ngừa thảm họa trong chương trình môn Giáo dục công dân trung học cơ sở là hết sức cần thiết. Đặc biệt là đối với một đất nước thường xuyên phải đối mặt với những hiểm họa do sự khắc nghiệt của thiên nhiên gây ra. Tuy nhiên, trong chương trình, môn Giáo dục công dân trung học cơ sở hiện nay, việc giáo dục phòng ngừa thảm họa cho học sinh vẫn chưa thực sự được quan tâm đúng mức, đa số học sinh có hiểu biết rất hạn chế về các hiểm họa và cách phòng ngừa, ứng phó trước những thảm họa có thể xảy ra.

Để tăng cường giáo dục phòng ngừa thảm họa cho học sinh qua dạy học môn Giáo dục công dân trung học cơ sở, chúng tôi xin có một số kiến nghị sau:

Thứ nhất, các chủ đề/bài học về phòng ngừa thảm họa hoặc có thể tích hợp nội dung phòng ngừa thảm họa trong chương trình môn Giáo dục công dân trung học cơ sở hiện nay không nhiều, trong khi nước ta thường xuyên phải đối mặt với các hiểm họa khó lường. Do đó, cần phải nghiên cứu để bổ sung vào chương trình môn Giáo dục công dân trung học cơ sở một số chủ đề/bài học về phòng ngừa thảm họa hoặc có thể tích hợp nội dung về phòng ngừa thảm họa vào một số bài học trong chương trình môn Giáo dục công dân và một số môn học, hoạt động giáo dục khác.

Thứ hai, khi biên soạn chương trình, sách giáo khoa, cùng với việc xác định địa chỉ và tích hợp vào đó một số nội dung phòng ngừa thảm họa, theo chúng tôi có thể biên soạn thêm một số chủ đề/bài học riêng biệt gắn với từng hiểm họa, thảm họa cụ thể. Trong quá trình dạy học, giáo viên và học sinh có thể căn cứ vào đặc thù của vùng, miền, địa phương mà lựa chọn các chủ đề phù hợp để dạy và học. Những chủ đề/bài học này có thể được sử dụng để dạy học môn Giáo dục công dân, cũng có thể tổ chức thành các hoạt động trải nghiệm, hoạt động giáo dục liên quan đến địa phương hoặc có thể tích hợp vào nội dung chương trình của các môn học khác trong nhà trường.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Bộ Giáo dục và Đào tạo (2006), *Chương trình Giáo dục phổ thông môn Giáo dục công dân,* Hà Nội.
2. Bùi Hiền (2011), *Từ điển Giáo dục học*, Nxb. Từ điển Bách Khoa.
3. Chương trình Phát triển Liên Hợp Quốc (UNDP), (2015), *Báo cáo đặc biệt của Việt Nam về Quản lý rủi ro thiên tai và hiện tượng cực đoan nhằm thúc đẩy thích ứng với biến đổi khí hậu*, Nxb. Tài nguyên - Môi trường và Bản đồ Việt Nam, Hà Nội.
4. Hội Chữ thập đỏ Việt Nam (2000), *Tài liệu Phòng ngừa thảm họa*, Hà Nội.
5. Hội Chữ thập đỏ Việt Nam (2005), *Giới thiệu về phòng ngừa thảm họa cho học sinh tiểu học,* Nxb. Thanh Niên, Hà Nội.
6. Trung tâm Phòng tránh và Giảm nhẹ thiên tai (http://www.dmc.gov.vn/).